

boť do tohoto období pravděpodobně náleží jedna část petřkovického sídliště Ic. Jako analogické lokality z našeho území jsou s ní srovnány geograficky nejbližší stanice v Záblatí, v Hranicích na Moravě a v Opavě, ze západního Slovenska pak nově zkoumaná lokalita Moravany — Žakovska.

Předposlední kapitola (XII.) je pokusem o srovnání sídliště v Petřkovicích s jinými lokalitami gravettieny, a to zejména z hlediska typologické skladby štípané industrie a její surovinové základny. Vzhledem k novému absolutnímu datování je provedeno rámcové srovnání s poněkud staršími lokalitami Pavlov a Dolní Věstonice (pavloviem), pozornost se obrací zejména k mladším analogiím z Dolního Rakouska (Willendorf), západního Slovenska (Moravany nad Váhom, Nitra—Čermán), jižního Polska (Krakov—Spadzista), z našeho území pak k lokalitám datovaným do přibližně stejného období (Milovice, Dolní Věstonice III, hypotetická fáze osídlení v Předmostí u Přerova). Další srovnání se týká problematiky obydlí (nálezy sídelních struktur na Landeku) a vzhledem k petřkovické venuši také problematiky ženských figurek v gravettieny. V souvislosti s osídlením na Landeku jsou shrnuty poznatky B. Klímy o nejstarším záměrném použití černého uhlí jako topiva gravettskými lovci (použití uhlí hnědého — lignitu — je nejnověji doloženo již ve středním paleolitu).

Závěrem (kap. XIII) je stručně shrnut význam gravettieny v rámci mladého paleolitu. Zmíněny jsou některé poznatky o zavádění nových technologií v gravettieny — nejstarší keramika na světě, přímé doklady používání rostlinné potravy a nejnověji objev negativních otisků textilu na keramických hrudkách z Pavlova.

† Jindřich Beroušek, *Možnosti přístupu k religiozním projevům pravěkých kultur* (Brno 1997). 138 str., 71 obr.

Tyto teze jsou míněny jako jeden z řady možných pohledů na dané téma.

Každý člověk a každá společnost existuje v určitém duchovním prostředí, které představuje jednu ze základních podmínek lidské existence. Pro společnosti (kultury) pravěké můžeme předpokládat duchovní systémy, které lze pro nedostatek vhodnějších termínů nazvat religiozní nebo náboženské, a to počínaje od nejstaršího období, kterým se ještě zabývá archeologie (prokázaný výskyt hmotné kultury). Zároveň lze předpokládat v rámci těchto duchovních systémů jisté akce, činnosti, které jsou jimi ovlivněny nebo vymezeny a osoby, případně skupiny osob, které mají v jejich struktuře zvláštní pozici. Tedy kategorie, jež jsou označovány jako doktrína, kult, instituce.

Řeč archeologických pramenů je vesměs strohá a neposkytuje přímé informace o duchovním světě zaniklých kultur, a proto vždy hraje při interpretaci těchto pramenů hlavní roli životní orientace člověka, který se jejich hodnocením zabývá, respektive model či teorie, kterou na základě své životní orientace přijme.

Na základě etnologických paralel z prostředí archaických civilizací lze předpokládat značný vliv duchovního systému (religiozních představ) v každodenním životě a na vykonávání „běžných“ činností. Alespoň teoreticky by tedy měla většina zjištěných archeologických skutečností mít svůj duchovní rozměr a mělo by být možné je vyložit z hlediska duchovního systému, v němž byly funkční. Můžeme se domnívat, že člověk, ať již vědomě či neuvědoměle, vkládal do svých výrobků, do dispozice svých sídlišť, sídelních celků a vůbec do celé škály skutečností, jež jsou zahrnovány do kategorie materiální kultury, určitý řád, pro který mu poskytnul oporu duchovní systém jeho doby a kultury.

Často problematicky vymezitelná archeologická kategorie kultovních entit (předmětů, objektů apod.) se jeví příliš úzká pro zachycení toho, co je možno nazvat jako religiozita zkoumaných kultur. Vzhledem k předpokládané prvořadě důležitosti pojednávaného fenoménu v daném období je možné postavit jako alternativu a doplněk k výrobně–spotřebním úvahám o pravěkých společnostech zdůraznění důležitosti duchovního systému pro tato společenství a nabídnout pohled z tohoto zorného úhlu.

Miloš Hlava, Využití tuhy v době laténské na Moravě (Brno 1997). 220 stran, 28 tabulek, 6 map.

Cílem diplomové práce bylo jednak podat obecný přehled poznatků o využití tuhy od paleolitu po středověk se stručným výhledem až do současnosti, jednak podrobně postihnout doklady o jejím využití a uplatnění v době laténské, na níž je také celá práce zaměřena. Prostorový záběr přitom není omezen pouze na Moravu, naopak je využito i analogií a příkladů z větší části Evropy.

Úvodní části jsou věnovány obecné charakteristice tuhy jako suroviny a jejímu výskytu v přírodě. Práce obsahuje též soupis a mapu povrchových výchozů tuhy na Moravě.

V přehledu o využití tuhy v jednotlivých obdobích jsou pak shromážděny na podkladě literatury příslušné doklady počínaje paleolitem. Obecně je možné konstatovat, že naprostá většina nálezů pochází ze sídlištního prostředí a dokládá patrné použití při zhotovování tuhové či tuhované keramiky; ojediněle jsou zachovány i ozdoby z tuhy (provrtané závěsky), např. v neolitu, halštatu, možná i v latěnu; ještě vzácnější jsou hrudky tuhy objevené v hrobech. Uplatnění grafitu se potom výrazně mění v novověku, čímž se však již dostáváme za hranice archeologie.

Záměrem podrobného zpracování laténského období bylo postižení oblastí, kde se na Moravě mohla získávat tuha a vyrábět tuhová keramika, a rovněž shromáždění dokladů o různých způsobech uplatnění tuhy. Vedle kapitol shrnujících bádání o tuze a diskutujících možné způsoby získávání tuhy jsou podány přehledy základního geografického rozšíření tuhové keramiky v Evropě a různých typů přírodovědných rozborů tuhy a grafitové keramiky, přičemž pro konkrétní určení míst původu suroviny jsou nejnadějnější rozboru surového grafitu.

Pro teoretické určení oblastí produkce tuhy bylo zvoleno sledování kvantitativního zastoupení tuhové keramiky v relativně dobře datovaných laténských sídlištních objektech, což bylo doplněno i o některé početné soubory z kulturních vrstev. Závěry pak byly stavěny na předpokladu, že s blízkým výskytem ložisek tuhy souvisí vyšší zastoupení tuhové keramiky a naopak. Vedle toho bylo přihlédnuto i k podrobně zdokumentovaným a kriticky zrevidovaným nálezům zlomků surové tuhy z Moravy (20 lokalit + 2 další nejisté), jejichž soupis spolu s obdobným přehledem pro celou keltskou Evropu postihujícím zhruba dalších 50 nálezů je součástí práce. Na základě velkého výskytu tuhové keramiky a koncentrace poloviny zlomků tuhy spolu s dosud blíže nepublikovanými doklady jejího zpracování na sídlišti v Mohelnici lze takřka s jistotou hledat jedno z center těžby tuhy a výroby tuhové keramiky na Mohelnicku, a to přinejmenším v období LT B2–C1. Pro jižní Moravu je v LT D1 přírodovědnými rozborů doložen import tuhy z jižních Čech do Milovic, který ostatně zasahuje až na Slovensko (LT C — Čataj). Důležité je, že jižní Čechy byly stabilně osídleny až v závěru éry plochých keltských pohřebišť, takže importy tuhy z jižních Čech mohou odrážet dílčí změnu v systému zásobování tuhou na jižní Moravě. Využití dalších ložisek zůstává zatím v rovině hypotéz.